

Nr 781

Av herr Andersson, Torsten, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 141, angående utbyggnaden av universitet och högskolor m. m.

(Lika lydande med motion nr 926 i Andra kammaren)

I proposition nr 141 framlägges förslag om utbyggnaden av universitet och högskolor fram till början av 1970-talet. 1963 års riksdag drog upp riktlinjerna för utformningen av den högre utbildningen fram till denna tidpunkt, och det nu föreliggande förslaget avser utbyggnaden mera i detalj. Det förslag som riksdagen nu har att ta ställning till ryms i stort sett inom de ramar som 1963 års riksdag fastställde. Vad avser frågan om antalet studerande vid universitet och högskolor räknade riksdagen 1963 med att detta i början av 1970-talet skulle uppgå till nära 83 000. På denna punkt går departementschefen utanför 1963 års ram och föreslår — med ledning av nya prognoser — att utbyggnaden av den högre utbildningen inriktas på 87 000 studenter i början av 1970-talet.

I propositionen föreslås beträffande den högre tekniska utbildningen och forskningen, att en ny teknisk högskola under perioden 1969/70—1971/72 byggs upp i Linköping. Vad avser den medicinska utbildningen föreslås ökad intagning vid vederbörande fakulteter i Uppsala och Umeå samt vid karolinska institutet. En ny enhet för medicinsk propedeutisk och klinisk utbildning skall inrättas i Linköping från läsåret 1969/70. I fråga om de filosofiska fakulteterna föreslås att humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig utbildning fram till primärexamen i viss omfattning skall anordnas i till vissa orter förlagda filialer till universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm. En humanistisk utbildnings- och forskningsorganisation skall vidare enligt förslaget byggas upp vid universitetet i Umeå.

I stort sett följer departementschefen det förslag som lagts fram av 1963 års universitets- och högskolekommitté (U 63).

Antalet studerande vid universitet och högskolor har för varje år blivit allt större. Expansionen av ifrågavarande utbildning har överträffat uppställda prognoser. När 1960 års riksdag drog upp riktlinjerna för universitets- och högskoleutbildningen under 1960-talet utgick man från att antalet studerande år 1970 skulle vara omkring 53 000. Förnyade överväganden gav vid handen att denna siffra var alltför låg, och med anledning därav uttalade sig riksdagen år 1963 för att utbyggnaden under 1960-talet skulle in-

riktas på ett studerandeantal av omkring 83 000 i början av 1970-talet. Denna sista nämnda siffra hade U 63 att utgå från vid sina undersökningar rörande den fortsatta utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet. Många av de remissinstanser som avgivit utlåtande över U 63:s förslag har emellertid understrukt, att det ramtal, som kommittén utgått från, varit alltför lågt. Statistiska centralbyråns beräkningar tyder sålunda på att de studerande vid universitet och högskolor samt socialhögskolor, sjukgymnastutbildningsanstalter och den mejeritekniska linjen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut kommer att uppgå till drygt 100 000 vid 1970-talets början. Departementschefen har också i den nu föreliggande propositionen funnit siffran 83 000 för låg och därför förordad, att man vid den fortsatta planeringen av universitets- och högskoleutbyggnaden skall utgå från att det totala antalet studerande i början av 1970-talet kommer att vara omkring 87 000.

Vi delar departementschefens uppfattning i detta avseende och anser att riksdagen 1963 — när den utgick från siffran 83 000 — underskattade expansionen fram till 1970. Enligt vår mening är emellertid den av departementschefen nu förordade höjningen med 4 000 studerande inte tillräckligt omfattande. Det finns anledning räkna med att den akademiska vuxen- och fortutbildningen kommer att kräva väsentligt större utrymme. Man måste beakta att lärare kommer att efterfråga universitets- och högskoleutbildning för att anpassa sina meriter till de krav som den av riksdagen 1964 beslutade omläggningen av gymnasieundervisningen fastställt. Tidigare i år har aviserats en utredning om behörighet att bedriva universitetsstudier. Skulle bestämmelserna ändras till förmån för dem som inte har formella studentexamensmeriter, måste man enligt vår mening utgå från att trycket på universitet och högskolor ökar än mer. Statsrådet hänvisar till åtgärder på det icke-akademiska postgymnasiala området, och vi vill gärna understryka vikten av sådana. Enligt vår bedömning måste emellertid trots detta universitets- och högskoleutbildningen inriktas på högre studerandeantal än 87 000 i början av 1970-talet.

Den ökade efterfrågan på universitets- och högskoleutbildning som med stor sannolikhet kan påräknas måste — om inte rätten att studera för alltför många skall komma att framstå som en chimär — medföra att planeringen bör inriktas på en omfattning av minst 90 000 studerande i början av 1970-talet.

Den av oss förordade högre riktpunkten vad avser omfattningen av den högre undervisningen kräver självfallet ett än effektivare utnyttjande av personal, lokaler och andra resurser. Det är därför av vikt att tekniska hjälpmedel i ökad utsträckning ställes till universitetens och högskolornas förfogande. Det är också nödvändigt att försök med tekniska hjälpmedel i undervisningen kommer till stånd i större omfattning. Vi vill här speciellt peka på möjligheterna att använda radio och television. Ökad användning

av dessa hjälpmedel bör vara ett sätt att komma till rätta med lärarbristen. Ett bättre utnyttjande av befintliga lokaler kan erhållas om fördelningen av lokalutrymmen och schemaläggning rationaliseras.

Här må också pekas på de möjligheter som akademiska studier per korrespondens och via radio och television kan ge. Förutsättningar bör finnas för att bl. a. den ökade efterfrågan på akademisk vuxenutbildning i väsentlig utsträckning kan tillgodoses genom radio-, televisions- och korrespondensundervisning.

I propositionen understrykes nödvändigheten av ökad effektivitet i utbildningssystemet syftande till minskning av studietiderna och en ökad genomströmning. En väg att nå detta som departementschefen fäster stort avseende vid är införande av en fastare organisation av utbildningen fram till primärexamen vid de filosofiska fakulteterna. Därvid avses fasta studiegångar vid ifrågavarande fakulteter. Detta system skulle möjliggöra, att den enskilde studeranden kan följas och att åtgärder kan vidtas om vederbörande inte förmår hålla takten inom fastställda tidsramar. Om studieresultatet inte blir tillfredsställande bör som sista utväg den studerande kunna avvisas från fortsatt universitetsutbildning, framhåller departementschefen. Detta skulle gälla de filosofiska, teologiska och juridiska fakulteterna.

Vi har intet att invända mot principen om de fasta studiegångarna, och vi delar departementschefens uppfattning att dessa kan vara vissa elever till hjälp att snabbare nå fram till en examen. Emellertid finner vi det angeläget understryka att den fastare organisationen av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna blir så flexibel, att hänsyn i särskilda fall kan tagas till de studerandes personliga dispositioner. Sålunda bör avbrott för kortare perioder i förvärvslivet kunna ifrågakomma. Framför allt med hänsyn till de studerande, som av ekonomiska skäl måste avbryta sina studier, är det angeläget med någon form av dispens i detta avseende. Av sjukdom förorsakade studieavbrott bör inte heller leda till inskränkningar i rätten att studera. Med hänsyn till att de här av oss förordade bestämmelserna vad avser fasta studiegångar synes vara inte oväsentligt mindre restriktiva än de av departementschefen föreslagna, finner vi inte anledning ansluta oss till förslaget om skärpta möjligheter att avvisa studerande från ifrågavarande fakulteter. Behovet av den i propositionen föreslagna avvisningsmöjligheten torde bli ännu mindre om en intensifiering av studierådgivningen och yrkesorienteringen vid universiteten företogs. Vi föreslår sålunda att en upprustning i detta avseende kommer till stånd.

Utbyggnaden av den högre utbildningen föreslås till vissa delar förlagd till s. k. filialer till universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm. Det synes sannolikt att vissa nackdelar föreligger med denna form av universitetsutbildning enligt det nu framlagda förslaget. Sålunda kan man inte bortse från de menliga verkningar som den försvårade kontakten med forskningen kan medföra. Det förhållandet, att det inte blir möjligt att läsa mer

än upp till två betyg vid filialerna gör det nödvändigt för dem som vill tillägna sig högre betyg att byta studieort.

Emellertid finner vi det föreslagna systemet vara det f. n. enda realistiska av de i sammanhanget tänkbara alternativen. När vi ansluter oss till departementschefens förslag finner vi det dock angeläget betona nödvändigheten av att kvaliteten på undervisningen vid filialerna hålles hög. Filialerna måste ges sådana resurser, att de studerande som söker sig dit får lika god undervisning som de studerande vid moderuniversiteten får. Som ett led i strävandena att hålla denna höga kvalitet bör man, enligt vår mening, vid filialerna så långt det går skapa möjligheter till studier för högre betyg än två betyg. Detta är angeläget inte minst med tanke på den framtida lärarutbildningen.

Även om vi i princip nu ansluter oss till det förslag till filialsystem som departementschefen lägger fram, bör enligt vår mening planeringen av universitets- och högskoleutbildningen ske enligt delvis andra riktlinjer än de i propositionen förordade. Sålunda bör utbyggnaden av universitetet i Umeå ske i snabbare takt än vad som synes bli följden om det framlagda förslaget godtages. Vidare bör ett sjätte universitet upprättas så snart som möjligt. Vi vill i detta sammanhang erinra om att det till 1963 års riksdag från vårt håll inlämnades motioner med detta krav. Med tanke på den förväntade stora efterfrågan på universitetsutbildning bör man redan nu också inrikta planeringen på ett sjunde universitet. Det finns här anledning notera att skillnaderna i kostnadshänseende mellan departementschefens och vårt förslag synes vara obetydliga.

Ett av de tyngst vägande skälen mot upprättandet av nya universitets- och högskoleenheter har tidigare varit de svårigheter och kostnader, som varit förenade med tillskapandet av nya vetenskapliga bibliotek och andra serviceorgan. Ny teknik, såsom mikrofilmning, elektronisk databehandling och nya informationssystem, kommer radikalt att förändra förutsättningarna i detta avseende. Då utvecklingen på detta område inom den närmaste tiden sannolikt kommer att gå mycket snabbt, är det angeläget att nya rön tas till vara inte bara inom ett nytt universitetsbibliotek utan också vid de redan befintliga. Vi vill här särskilt understryka nödvändigheten av en upprustning och omorganisation av de naturvetenskapliga och tekniska forskningsbiblioteken.

Även vid universitetsfilialerna måste det givetvis finnas bibliotek av hög klass och i anslutning därtill läsesalar. Denna fråga beröres emellertid inte i propositionen. Med hänsyn till den utomordentliga vikt som den måste tillmätas är det nödvändigt att den blir föremål för skyndsamma överväganden. Detta måste ske i så god tid att förslag kan föreläggas 1966 års vårriksdag.

U 63 avfärdade tanken på en teknisk högskola i Norrland, och departementschefen fäster heller inte i propositionen något avseende vid den. I likhet med en rad remissinstanser anser vi att detta ställningstagande inte är

tillfredsställande. Enligt vår mening talar så starka skäl för en högre teknisk utbildning i Norrland, att en utredning av frågan med stor skyndsamhet måste företagas. Ur lokaliseringspolitikens och näringslivets synpunkt skulle det vara av mycket stort värde med utbildning av ifrågavarande slag i norra Sverige.

Undervisningen vid filialerna och lågstadieundervisningen vid moderuniversitetet föreslås ombesörjd av lektorer och assistenter. Departementschefen föreslår en ny typ av assistenttjänster, vilkas innehavare skulle ha till uppgift att uteslutande ägna sig åt undervisning. I propositionen framgår inte vilka formella meriter som skall fordras för innehavare av dylika tjänster. Enligt vår mening måste kraven i detta avseende minst jämföras med dem som gäller lärare vid gymnasium. Sålunda skulle krävas tre betyg i två ämnen. Hur stor del av undervisningen som skall falla på var och en av de båda lärarkategorierna framgår inte heller av propositionen.

De riktlinjer som sålunda dras upp i propositionen beträffande lärarna är enligt vår mening inte tillräckligt klargörande. Därför bör ytterligare överväganden i denna fråga företagas i sådan ordning, att förslag kan föreläggas 1966 års vårriksdag. Därvid bör också, i den händelse vårt förslag om utvidgning av undervisningen vid filialerna till mer än två betyg vinner riksdagens godkännande, beaktas de konsekvenser ett sådant beslut bör få beträffande lärarna.

De av departementschefen förordade fasta studiegångarna kräver omarbetande av stadgan angående filosofiska examina. De föreslagna åtgärderna förutsättes böra genomföras i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer. Enligt vår mening är de riktlinjer som departementschefen drar upp i propositionen inte tillräckligt bestämt fastslagna för att Kungl. Maj:t på grundval av dem bör få bestämma den vidare utformningen. Vi anser därför att de närmare principerna för fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna skall underställas riksdagens prövning.

Departementschefen framhåller, att införandet av permanent filialutbildning på vissa orter inte betyder, att den decentraliserade utbildningen i övrigt skall avvecklas. Detta är enligt vår mening riktigt. Det är angeläget att undervisning av denna typ kan ges på de orter där behov föreligger.

I propositionen behandlas även frågan om program för studentbostadsbyggnadsverksamheten. Departementschefen framhåller härvidlag att studentbostadsgruppen beräknat behovet av nyproduktion fram till början av 1970-talet till 60 000 rumsenheter. U 63 däremot har beräknat detta behov till 30 000. Mot bakgrunden av en förordad utvidgning av studerandegruppen som tillerkännes rätt till studentbostäder kommer departementschefen fram till att 40 000 rumsenheter skulle behöva färdigställas under den aktuella tidsperioden. Departementschefen finner det dock inte lämpligt eller behövligt med ett studentbostadsprogram under så lång tid. Enligt vår uppfattning är en långsiktig planering på detta område nödvändig.

Som i det föregående anförts betraktar vi det oralistiskt med den för-

hållandevis snäva ram för utvecklingen av antalet universitets- och högskolestuderande som departementschefen förordat. En konsekvens av vår bedömning blir givetvis bl. a. att behovet av studentbostäder får antagas bli ytterligare accentuerat. Möjligheterna för de studerande att erhålla rum på den privata marknaden bör ej överskattas, även om den spridning som följer med filialsystemet kan medföra vissa lättnader. Härav följer dock icke att behovet av planering och därmed även av en målsättning bör nonchaleras.

Vi finner det angeläget med ett program för den närmaste tidens studentbyggnadsverksamhet. Ehuru vi bedömer behovet större än departementschefen kan vi dock godtaga hans beräkning av nybyggnadsbehovet till 40 000 rumsenheter, men enligt vår uppfattning bör denna målsättning antagas som ett minimiprogram.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställes,

att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 141, med i övrigt bifall till propositionen, måtte,

1. uttala att planeringen rörande universitetsväsendets fortsatta expansion bör dels syfta till en snabb utbyggnad av universitetet i Umeå, dels inriktas på ett sjätte universitet,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående frågan om högre teknisk utbildning i Norrland,

3. uttala att planeringen av universitets- och högskoleutbildningen måste inriktas på 90 000 studerande i början av 1970-talet,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheterna att möta de ökade undervisningskraven enligt punkt 3 genom ökat utnyttjande av radio-, televisions- och korrespondensundervisning,

5. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att den nu pågående försöksverksamheten beträffande utnyttjande av radio och television i universitetsundervisningen intensifieras,

6. i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionen anförts beträffande betydelsen av större flexibilitet vad angår de fasta studiegångarna än vad som synes bli följden om det framlagda förslaget godkännes,

7. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att de närmare principerna för fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna skall underställas riksdagen för prövning,

8. avslå förslaget om skärpta bestämmelser för avvisning av studerande vid de fria fakulteterna,

9. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1966 års vårriksdag rörande effektivisering och utbyggnad av studierådgivning och yrkesvägledning vid universiteten,

10. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till 1966 års vårriksdag angående närmare bestämmelser beträffande lärarna vid universitetsfilialerna enligt i motionen uppdragna riktlinjer,

11. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att möjlighet bör beredas de studerande vid universitetsfilialerna att vid dessa i så många ämnesgrupper som möjligt ägna sig åt studier för högre betyg än två betyg,

12. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till 1966 års vårriksdag om inrättande av bibliotek och läsesalar av tillfredsställande omfattning vid universitetsfilialerna,

13. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att tekniska hjälpmedel i undervisningen bör snarast och i ökad omfattning tillföras universiteten i enlighet med vad i motionen anförts,

14. uttala att målsättningen för studentbostadsbyggnadsverksamheten fram till början av 1970-talet bör vara ett nytillskott om minst 40 000 rumsenheter, samt

15. beakta vad övrigt i motionen anförts.

Stockholm den 3 november 1965

Torsten Andersson

Sven E. Sundin

Nils-Eric Gustafsson

Elvy Olsson

Johan A. Olsson
